

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Egykorú feljegyzés Roth Lajos István szász pap főbelövetéséről.

Gróf Wass Györgyné, született Gyulay Fanny (Franciska) grófnő a fivéréhez, gróf Gyulay Lajoshoz, Kolozsvárról 1849. május 12-i keltezéssel írott levelében más természetű és gazdasági vonatkozású közlés után a következőképen emlékezik meg Roth Lajos István szász papnak a helybeli Fellegvárban 1849. május 11-én történt főbelövetéséről:¹

„Tegnap újból rossz napot éltem keresztül: Midőn kiindultam a háztól a Wass Ádámné temetésére, épen akkor vitték el előttem *vesztőhelyre* a híres ismeretes Róth nevezetű *szász papot*. — Nagy néptömeg kísérte rendkívüli és irtozatos örömkijelentések közt. Ő maga a legnagyobb nyugodtsággal ment, meg se engedte, hogy szemét bekössék, mikor meglövetése bekövetkezett. — A *vértörvény* vádlója és a bírák igen kívánták volna felmenteni a hat gyermekes atyát, ki átható méltósággal viselte magát, míg tartott a kihallgatás és kimondatott az ítélet. — Nem lehetett *szegényt* felmenteni: a bírák annyira el voltak fogulva, midőn ki kellett mondani a halálos ítéletet, hogy reszkettek, sirtak belé, — alig tudtak szólni. A *megítélt* azonban nagy lelki erővel vette és ennyit mondott: »Nagyon becsültem mindig a magyar nemzetet, átlátom *most*, mi nagyot hibáztam, de akkor, midőn felléptem, azt hittem, hogy kötelességemet teljesítem.«

A nép, midőn nyílt téren kimondatott a halálos ítélet, tapsolt és éljent kiáltott a bírának és nagy zajjal kísérte az *élő halottat* végnyugvóhelyére. — Így történetesen két temetésen valék. Egyikét *élve, teljes életerejében látni önmaga temetésére menni* keserű kínos érzés volt. Istenem! Istenem! Mi szívszaggató áldozatokat kíván a haza felszabadulása. — Oly nagy benyomást következtetett a tegnapi esemény: miszerint a *vésztörvény tagjai* közt sokan beadták lemondásokat, azok közt Krizbai Miklós.“ (A levél családi vonatkozású értesítésekkel fejeződik be.)

A fenti, egykorú feljegyzés méltán tarthat számot a figyelemre egyrészt a a feljegyzésben szereplő Roth személyisége miatt, másrészt a feljegyző egyéniségénél fogva.

Roth Lajos István Mediaș-Medgyesen született 1796. nov. 24-én. Pestalozzinak tanítványa volt, ki anyyira megszerette, hogy iskolájában tanítóná tette. 1823-ban tanár lett szülővárosa gimnáziumában, 1831-ben rektor, 1835-ben városi prédikátor. 1837-ben muzsnai lelkésszé választották. Mint publicista, az erdélyi szászág politikai és kulturális történetében eltörölhetetlen nyomokat hagyott hátra. Főgondja volt, hogy a szászok iskolaügyét minden tekintetben a kor színvonalára emelje. Az 1844.-i II. t.-c. Erdélyben is visszahelyezte a magyar nyelvet a maga természetes és törvényes jogaiba. A törvényhozás e tétét a szász publicisták hevesen megtámadták, de senki sem volt oly kíméletlen és igazságtalan a magyar nemzeti törekvésekkel szemben, mint Roth. A *Der Sprachkampf* című röpirata alapján a

¹ A levél az Erdélyi Múzeum kéziratárában van abban a kötetben, mely gróf Wass Ottilia hagyományából került az Erdélyi Múzeum birtokába s amely édesanyjának fivéréhez az 1848—49. években írott leveleit tartalmazza. A szöveget a helyesírási hibák mellőzésével adom.

magyar közvélemény Rothot a magyar nemzet egyik legszenvedélyesebb ellenségének tartotta. 1848-ban Puchner Mediaș-Medgyes környékére Rothot császári biztosul nevezte ki. Puchner kiverése után a magyar hadak Rothot elfogták, s mint hazárulót és lázadót, 1849. május 11-én a kolozsvári haditörvényszék halálra ítélte.²

A szász közvélemény Rothot a szász nemzeti törekvések mártírjának tekinti, kinek kivégeztetése a magyar és szász megértés útjában mindig akadályozó tényező volt a multban.

A gróf Wass Györgyné feljegyzésében megnyilvánuló részvét nem tekinthető pusztán egy asszony gyengeségéből fakadó érzelmi megindultságnak, annál kevésbbé, minthogy az idézett feljegyzés szerint a bírák közül is sokan szerették volna Rothot a halálos büntetéstől megszabadítani. Véleményem szerint azonban a feljegyzésnek még külön jelentőséget ad az a körülmény, hogy gróf Wass Györgyné véleménye egy kisebb, de mindenesetre a vezető értelmiségi körhöz tartozók gondolkozását tükrözteti vissza. Lássuk röviden, ki volt gróf Wass Györgyné?

Gróf Wass Györgyné az irodalom és új eszmék iránti szeretetet a szülői házból hozta magával. A gróf Gyulay-család marosnémeti kastélya és ligete — gróf Wass Ottilia egyik verse szerint is — történeti emlékeket őriz. Kazinczyért „rajongott a nagymama“, Döbrentei pedig a család nevelője s mindvégig kedvelt barátja volt. A 34 éves korában özvegyi sorba jutott Wass Györgyné cluji-kolozsvári főtéri háza a Wesselényi-házzal együtt volt városunkban csak az a két hely, hol „irodalomról, politikáról, a művelődés újabb mozzanatairól és több efélékről lehetett beszélni“ — mondja ugyancsak leánya, gróf Wass Ottilia, egyik későbbi feljegyzésében, melyet Kemény Zsigmondhoz való viszonyáról írt az 1843—44. évekre vonatkozólag.³ Az 1848—49. évi szabadságharc idején pedig gróf Wass Györgyné házának jelentősége még inkább növekedett, mert Fanny grófnő lelkes segítő társakra talált két leányában. Minka (Zsuzsánna) és Otti (Ottilia) grófnők mindenütt anyjuk mellett vannak, ahol a magyar ügy előbbreviteléről, a sebesültek és menekültek istápolásáról van szó. Az anyának fivéréhez intézett levelei szerint a főtéri Wass-ház állandóan tele van menekültekkel, a leányok töltést csinálnak, résztvesznek a felsegélyezést célzó gyűjtésekben és táncvigalmak rendezésében. A panasz csak azért hangzik ajkukról, hogy nagyon sok a segélyre szoruló, nagy a nyomor s oly keveset tudnak segíteni. Midőn a debreceni trónfosztás megtörténik, Wass Györgyné örömmel üdvözli a Habsburgok királykodásának megszűnését s több levelében annak az aggodalmának ad kifejezést, nehogy a Habsburgok visszajöjjenek. Lekicsinylőleg nyilatkozik azokról a főurakról, kik helytelenítik a trónfosztást.

Ezek szerint tehát, midőn gróf Wass Györgynének a Roth főbelövetéséről szóló feljegyzését értékeljük, két dolgot nem hagyhatunk figyelmen kívül: 1. e feljegyzés nem tekinthető csupán egyéni meghatódás megnyilvánulásának; 2. gróf Wass Györgyné feljegyzése nem a Habsburg-párti főurak véleményét örökíti meg, hanem többeknek a véleményét épen azok közül, kik mindenüket feláldozni készen küzdöttek a magyar szabadságharc diadalra juttatásáért.

A Krizbai Miklós személyére vonatkozólag meg kell jegyezmem, hogy Wass Ottilia közlése szerint az ő Kemény Zsigmonddal való megismerkedése idején Krizbai a Wass-családnak „házitanítója“, Kemény Zsigmondnak pedig „barátja és munkatársa“ volt. A Wass Györgyné és Krizbai azonos gondolkozása tehát a Roth-ügyben érthető.

Dr. Kántor Lajos.

² Pallas Lexikon után.

³ Az E. M. levéltárának 1895. sz. dobozában.